

F. MÉSZÁROS HENRIETTA
(Budapest)

És a többiek...

A Finnugor Tanszék fennállásának 100. évfordulóján rendezett ünnepségen elhangzott szemléletes és megleghangú előadásában Sz. Kispál Magdolna mutatta be tanszékünk addigi történetét. (AnnUnivBp. 5 [1974], 43–81.) Mivel 1945-ig csak egyszemélyes tanszékekről volt szó, beszámolójában Sz. Kispál Magdolna is a tanszékvezetők munkájáról, tudósi és oktatói egyéniségükről beszélt. A háború után 1972-ig a tanszék oktatói közösséggé alakult szervezetét is megismertette Sz. Kispál Magdolna, a tanszékvezetők központi alakját hagyva meg a legfontosabb szereplőnek. Mostani előadásomban a tanszékvezetők mellett működő munkatársakról is szeretnék megemlékezni.

Megnövekedett oktatói létszám

Zsirai Miklós dékánása idején indult meg egyetemünkön az esti tagozatos képzés 1947-ben, majd a levelező tagozatos képzés 1951-ben, s ez a hallgatói létszám gyarapodását, a tantervi követelményeknek a tagozatra való kiterjesztését is eredményezte. Meg kellett tehát szervezni – akárcsak a többi tanszéken – a finnugor tanszéken is az oktatógárdát. Ettől kezdve beszélhetünk tanszékekről.*

Az első oktatóközösség tagjai Zsirai Miklós tanszékvezetésével Szabó Dezsőné Kispál Magdolna és Csongorné Faludi Ágota voltak. Még ugyane közösségből hamarosan kivált Cs. Faludi Ágota, helyét Horváth Károly foglalta el. Sz. Kispál Magdolna egészen 1984-ben bekövetkezett haláláig oktatott a tanszéken. A vogul és az osztják nyelv tanításában elért eredményeit több kiváló tanítványának pályája bizonyítja (Honti László, A. Jászó Anna, Schmidt Éva stb.).

Sz. Kispál Magdolnát nemcsak az obi-ugor nyelvek, hanem az ugor kor számos kérdése foglalkoztatta, s a finnugor mondattan kutatásában maradandó eredményeket ért el. Ezek között a legfontosabb *A vogul igenév mondattana* című könyve (Akadémiai Kiadó, Budapest 1966). Egyetemi jegyzetei a finnugor összehasonlító hangtantól a finn nyelvtanon, az osztják kresztomátián át, több – elsősorban Zsirai-mű – átdolgozásáig sorakoznak fel. (vö.:

---

* Maga a Finnugor Tanszék elnevezés már Zsirai Miklós tanszékvezetői kinevezése óta használatos, de tudjuk, hogy Budenz József még „Az altaji összehasonlító nyelvtudomány tanszék”-ének professzora lett. Ez az a tanszék, melyet Trefort Ágoston kultuszminiszter 1872-ben alapított, s mely a maga nemében a világon az első ilyen tanszék volt. Színyei már csak a finnugor nevet használta, s Zsirai az altaji helyett a finnugor tanszék vezetésére kapta 1929-ben a felkérést. A név történetéhez az is hozzátartozik, hogy a tanárképzés céljára Trefort Ágoston által alapított Magyar Filológiai Szeminárium, melynek időrendi sorrendben Budenz, Simonyi, Színyei, Gombocz, Zsirai volt a vezetője, 1925-ben a Magyar Nyelvtudományi Intézet elnevezést kapta, s 1947-ben ebből az intézetből vált ki tanszékünk Finnugor Nyelvtudományi Tanszék (Intézet) néven.

Sz. Kispál Magdolna 1910–1984. NyK 87: 257–261). Nagy odaadással munkálkodott a Reguly-Szótár kiadásra való előkészítésében, s csak halála akadályozta meg a munka befejezésében.

Cs. Faludi Ágota (1925–1963) elsősorban az osztják nyelv különböző nyelvészeti problémáival (pl. infinitívusz, összetett szavak) és a komplex finnugrisztika művelőjeként osztják néprajzi, irodalmi stb. kérdésekkel ismertette meg hallgatóit.

Horváth Károly (1913–1952) a már fiatalon elismert finnugrista jellemzésére Zsirai Miklós szavait idézem: „... Finnországba tett tanulmányútján kiegészítve ismereteit fáradhatatlanul készült tudós pályájára. Hosszabb-rövidebb időt szentelt a legtöbb rokonyelv alapelemeinek elsajátítására, az általános nyelvtudomány alapvető problémáinak vizsgálata, hogy minél felvértezettebben láthasson neki az érdeklődését leginkább lekötő összehasonlító-történeti nyelvészeti kérdések kutatásának” (NyK 54:314.). Zsirai kiemeli Horváth Károlynak Sámuel-Kölber díjat nyert disszertációját, s felhívja a figyelmet etimológiáira is, melyek „...nemcsak magyar nyelvtörténeti szempontból becsesek, hanem a finnugorság ősi kultúrájának ismeretéhez is értékes adalékokat szolgáltatnak” (uo.). A fiatal finnugrista halálakor pedig így búcsúzik nekrológiájában: „Horváth Károly idő előtti távozása súlyos csapás tudományunkra... és egyetemi oktató-nevelő munkánkra egyaránt.” (uo.). Horváth Károly a finnugrisztika különféle műfajaiban alapos ismeretekről tesz tanúbizonyosságot. Beke Ödön *A cseremiszek (marik) népköltészete és szokásai* c. kötetének ismertetésében például összeveti Beke és Wichmann cseremisiz anyagát, és ezt írja róla: „A más időben, más körülmények közt leírt szövegeknek... meglepő egyezése fokozza bizalmunkat mindkét kutató lejegyzéseinek fonetikai hűsége iránt.” (NyK 53:351.)

Horváth Károly 1952-ben bekövetkezett korai halála után Lavotha Ödön (1914–1972) került a helyére a tanszéken. A finnugor nyelvek közül elsősorban a vogul nyelvvel (a vogul tárgyas ragozás), s a finnugor összehasonlító nyelvészet fontos kérdéseivel foglalkozott, pl. a passzívum, a szóképzés kérdéseivel (*-hat/-het* képző). Bekapcsolódott a Reguly-Szótár munkájába is. Finn nyelvtudása mellett az észti nyelv is fontos volt számára, kitűnő észti egyetemi tankönyvét Kálmán Béla méltatta (NyK 63: 229–231). Nagyon népszerű oktató volt, s a finnugrisztika iránti figyelemfelkeltés érdekében igen sokat tett. Ha a finnugor népekről adott elő, nagy fali térképpel lépett be az előadóterembe, s mindig volt valami szívderítő vagy humoros mondanivalója, nehogy a hallgatók unatkozzanak az óráin. Amikor pedig 1959-ben finnországi lektori megbízást kapott, helyettesítésére megpróbálta F. Mészáros Henriettát rábeszélni.

Aspiránsokból oktatók

1951-ben megindult hazánkban az MTA keretei között az aspiránsképzés, s ezzel ismét új feladatok hárultak Zsirai Miklósról. Az első jelentkezők között jelen sorok írója is ott volt, s a bizottság előtt tett vizsgán felvehetőnek bizonyult, így 1952-től 1955-ig F. Mészáros Henrietta is beletartozott a tanszéki oktatói közösségbe. Az aspiránsvezető Zsirai Miklós halála után F. Mészáros Henrietta négy évig szótárszerkesztő ill. lexikonszerkesztő volt (A magyar szóképzés finnugor elemei, Petőfi Szótár, Új Magyar Lexikon, Helyesírási Tanácsadó Szótár) s emellett folyamatosan megbízott előadóként finnugor nyelvészeti órákat tartott tanszékünkön. 1959-től kezdve helyettesítette Lavotha Ödönt, s 1963-tól szavazta meg a kari ülés adjunktusi kinevezését. F. Mészáros Henrietta az obi-ugor nyelvek kutató-

ja, 1948-ban megvédett doktori disszertációja is e nyelvek mondattani kérdéseinek egyikét (obi-ugor kongruencia) dolgozta fel. Az egyetemen rendszeresen tanított vogul és osztják nyelvet, finn nyelvtudását is igyekezett állandóan gyarapítani. Több egyetemi jegyzet társszerzője; részt vett a *Reguly-Szótár* munkálataiban. A Helsinki Finnugor Társaság 1969-ben állandó (örökös) tagjává választotta (JSFOu 71/8:6).

Zsirai Miklós aspiránsa volt Rédei (Radanovics) Károly, az obi-ugor és a permi nyelvek kiváló kutatója, az etimológiai irodalom kiemelkedő egyénisége, az *Uralisches Etymologisches Wörterbuch* főszerkesztője, a bécsi egyetem professzora.

Bereczki Gábor tanszékvezetése alatt 1971-től aspiráns volt Gombár Endre, a finn irodalom kutatója. Kiváló finn nyelvtudása révén jól ismeri a finn nyelvű szépirodalmat (népköltészetet, néprajzi irodalmat), sok finn irodalmi alkotás magyar fordítója; ma már docensi beosztásban dolgozik, állandó oktatója a tanszéken a finn irodalomnak, finn irodalomtörténeti tárgyú tanulmányok szerzője.

Ugyancsak Bereczki Gábor tanszékvezetése alatt volt aspiráns tanszékünkön (1973–1976) Tönu Seilenthal észt nyelvész. Kandidátusi disszertációját, melynek témája az osztják névutórendszer volt, 1977-ben védte meg (e sorok írója is egyike volt a véleményezőeknek).

A tudományos minősítés rendszerének megváltozása után tanszékünkön is kidolgozták a doktori képzés programját. A doktoriskola 1997-től működik, s a doktorandusok az oktatásban is részt vesznek.

Egy egyetemen két finnugor tanszék

1953-ban az egyetem megalapította a II. Finnugor Tanszékét. Vezetésével Beke Ödön Kosuth-díjas tudóst bízták meg. Ehhez a tanszékhez két oktató tartozott, Mándy Sándorné Velenyák Zsófia 1953-tól és Bereczki Gábor 1959-től, valamint Erdődi József tudományos kutató 1959-től. Beke Ödönt már 1919-ben megbízta a Magyar Tanácsköztársaság kormánya a budapesti egyetemen heti négy órában finnugor nyelvészeti előadások tartásával. E kormány bukása után azonban minden oktatói állásától megfosztották! 1948-ban lett egyetemi magántanár, 1949-ben pedig címzetes nyilvános rendkívüli tanár (NyK 66: 162–165.). Beke Ödön 1962-ben nyugalomba vonult, s ekkor az I. és a II. Finnugor Tanszékét összevonták.

Beke Ödön a finnugrisztika területén sok (elsősorban mondattani tárgyú) tanulmányt írt, legfőbb szakterülete a cseremiszi nyelv, melyből nagymennyiségű szöveget gyűjtött az I. világháború hadifoglyaitól. E szövegek már megjelentek, de legfőbb munkájának szánt cseremiszi nyelvjárási szótára mostanáig várt a kiadásra. A hatkötetesre tervezett mű első kötete idén (1997-ben) jelent meg a szombathelyi tanárképző főiskola Uralisztikai Tanszékének gondozásában. Beke munkatársai közül M. Velenyák Zsófia a permi nyelveket oktatta, s nagy gonddal vett részt a cseremiszi szótár munkálataiban. Bereczki Gábor is elsősorban a cseremiszi nyelv kutatójaként dolgozott a II. Finnugor Tanszéken, de még külön is kell szólnunk későbbi munkásságáról.

A II. Finnugor Tanszéken 1959-től fogva tudományos munkatársként, főmunkatársként, végül tudományos tanácsadóként, majd az összevont tanszéken címzetes egyetemi tanárként fáradhatatlanul dolgozott, oktatott Erdődi József. Szűkebb szakterülete a cseremiszi nyelv volt, kandidátusi dolgozatának témája is e nyelv kongruens jelenségeiről szól.

(Az alany és állítmány egyeztetése a cseremiszenben). Nagy nyelvtudása, valamint a komplex finnugrisztika különböző területein való jártassága predesztinálta őt arra, hogy a finnugrisztika külföldön is jól ismert művelője legyen.

Budenz, Szinnyei, Zsirai nyomában

A finnugrisztika nagy vesztesége volt Zsirai Miklós 1955-ben bekövetkezett halála. Ekkor átmeneti időre Sz. Kispál Magdolna lett a tanszékvezető, mígnem 1956-ban Lakó Györgyöt neveztek ki a Finnugor Tanszék (= az I. Finnugor Tanszék) tanszékvezetőjévé. Lakó György az MTA Nyelvtudományi Intézetéből került a tanszék élére. Az Intézetnek igazgatója, majd a Finnugor Osztály vezetője volt. Megbízott előadóként már a negyvenes években is oktatott tanszékünkön. Tanszékvezetői funkciójában is szigorú, következetes, a finnugrisztika eredményeinek elsajátíttatását elérni akaró tudós volt. A szaktudomány legújabb eredményeit tárta diákjai elé, s azon igyekezett, hogy a finnugor nyelvészet minden területéről, de legelőször az összehasonlító hangtanból minél előbb egyetemi jegyzetek kerüljenek a hallgatók kezébe. A tanszéki oktatóktól pedig azt várta, hogy készüljék egyetemi jegyzetéhez hozzászóljanak, s ez bizony e sorok írója számára nagy megtiszteltetés volt.

Lakó György tanszéki oktatói munkájaként a lapp nyelvet is tanította, s nyugdíjba vonulása után (1973-tól) sem hagyja abba, sőt ekkoriban jelentette meg lapp kresztomátiáját (1986). Svéd nyelvet is tanított: a finnugor-nyelvészeti szakirodalom svéd nyelvű olvasásának is fontos eszköze szerinte a svéd nyelv. Az etimológiai irodalom az ő számára is fontos kutatási terület, s az oktatás mellett is részt vesz a finnugor etimológiai szótár főszerkesztésében egészen annak befejeztéig. *A magyar szókészlet finnugor elemeinek* (MSzFE) szótárát Lakó György egyik kiváló tanítványa, Jászó Anna állította össze. Lakó György munkáiról több bibliográfia is készült: a legújabb és legrészletesebb az AnnUnivBp. XIX. (1988.) kötetében. Munkásságáról az 1996-ban bekövetkezett halála után megjelent és megjelenő nekrológok adnak áttekintést.

A finnugor szak születése

Ezzel át szeretnék térni arra, hogy Lakó György indítványozta az egyetemen a finnugor szak létesítését a tudományos utánpótlás nevelésére. Így a tanszék feladatai ismét gyarapodtak, amikor 1963-tól bevezették az egyetemen a finnugor szakot. Ezzel együtt járt, hogy szinte valamennyi finnugor nyelvet oktatták a tanszéken, s a komplex finnugrisztikának megfelelően a finnugorság irodalmának, történelmének, a finnugor néprajznak, régészetnek az oktatása is megindult néhány órában. E tárgyak némelyikének oktatását megbízott előadók (Dolmányos István, Fodor István, ifj. Kodolányi János, Éry Kinga) látták el. Finnugor szakosoknak Képes Géza, Gombár Endre, Szopori Nagy Lajos is tartott finn irodalmi előadásokat. Finnugor szakosaink első nemzedéke szinte kivétel nélkül megszerezte a kandidátusi fokozatot, s ez egyúttal a doktori cím használatának jogát is jelentette. Az 1968-tól 1972-ig doktorátust tett – nemcsak finnugor szakos – hallgatók felsorolását megtaláljuk Sz. Kispál Magdolnának a tanszék százéves történetét bemutató tanulmányában (AnnUniv Bp V. 80.).

A finnugor szakosok számára az összehasonlító nyelvészeti órák zömét Lakó György tartotta, s hogy mekkora tudással indultak e hallgatók, azt magasra ívelő pályájuk szemlélteti. Többen közülük hosszabb-rövidebb ideig oktattak is tanszékünkön (Jászó Anna, Korenchy Éva, Pusztay János, Selmecy Ildikó), illetőleg oktatnak ma is (Szij Enikő). Mások kutatóintézetekben, különféle nyelvészeti tanszékeken (Zaicz Gábor, Csúcs Sándor, Kiss Jenő, Havas Ferenc, Jászó Anna, Fancsaly Éva, Pusztay János, Utasi Zita), külföldi egyetemek professzori katedráján (Honti László) stb. művelik a finnugor nyelvtudományt, adják tovább tudásukat hallgatóiknak. Sajnos közülük nagyon fiatalon hunyt el az obi-ugor nyelvek ígéretes szakembere, Korenchy Éva.

Már a finnugor szak bevezetése előtt s később is volt lehetőségük a hallgatóknak szaktudományunk elmélyültebb tanulmányozására, mégpedig tudományos továbbképzési ösztöndíjasként. Az első hallgató, aki ezt a képzést választotta, még az ötvenes évek közepén, Csobok Eszter volt. De ugyanilyen ösztöndíjas diák volt többek között Selmecy Ildikó (1979/80), Pusztay János, Gombár Endre, Fancsaly Éva.

Lakó György utóda tanszékünkön – a tanszékvezetői teendők ellátása érdekében – még Lakó György nyugalomba vonulása előtt Bereczki Gábor docens lett. Előadásai a finnugor összehasonlító nyelvészet egyes területeinek, főleg a mondattaniaknak köréből valók. A finnugor nyelvek közül elsősorban a cseremiszi nyelvvel ismerteti meg hallgatóit, hiszen e nép körében sok időt töltött, és népköltési gyűjteménye, melyet a népzene kutató Vikár Lászlóval együtt gyűjtött, szintén a cseremiszi nyelvből való. Beke Ödön mellett a II. Finnugor Tanszéken is e nyelvet tanulmányozta, s munkálkodott a cseremiszi szótár megjelenése érdekében. Számottevő nyelvtudása, azon belül finn és észti nyelvtudása igen jelentős. Előadásainak népszerűségét fokozza az izes nyelvjárási kiejtés. A nyelvjárás megtartása, a nyelvjáráshoz való hűség nagy tudásunk, Zsirai Miklós előadásait is jellemezte, s előadásainak hallgatását valóban élménnyé tette.

Bereczki Gábor tanszékvezetése alatt a tanszék ismét terebélyesebbé nő, ismét újabb feladatai lesznek. Ezúttal hallgatói kérés, hallgatói petíció nyomán bevezetik karunkon a finn szakot. Oktatása ugyanazokon az elveken alapul, mint bármely idegen nyelv szaké, beleértve az oktatás nyelvét is.

Az oktatógárdában is van változás, de nemcsak a finn szak miatt. Sz. Kispál Magdolna 1984-ben, s a finn lektornő, Ulla Hauhia 1991-ben távozik az élők sorából. Ulla Hauhia 1980-tól a Finn Nagykövetség kulturális titkára volt. F. Mészáros Henrietta már 1980-ban, M. Velenyák Zsófia pedig 1989-ben nyugdíjba vonul. Erdődi József élete 1980-ban ér véget. Tehát több új oktató kezd el munkáját. Az új finn lektor először Marketta Huitu (1980/81), majd Outi Karanko-Pap lesz. Az ő sokoldalú, aktív tevékenységének eredménye a *Finn nyelvkönyv I–II.*, melyet Keresztes László és Irmeli Kniivilä társszerzőkkel ír. Bereczki Gábor az olaszországi Udine egyetemén vendégprofesszor lesz, tehát új tanszékvezetőre van szükség. Ezt a státust Hajdú Péter kapta meg, aki éveken át a szegedi egyetem finnugor tanszékének professzora, majd az MTA Nyelvtudományi Intézetének igazgatója volt. Szegedi korszakában írta *Bevezetés az uráli nyelvtudományba* című egyetemi tankönyvét (1966), melyet az urálistika újabb eredményeinek figyelembevételével később gyökeresen átdolgozott (*Az uráli nyelvészet alapkérdései* 1981) Munkásságának fontos területe a szamojédisztika, a szamojéd nyelvekkel foglalkozó diákok eredményes képzése. Tanítványai közül Simoncsics Péter és Csepregi Márta még 1975-ben követték Budapestre, Janurik Tamás pedig a kilencvenes években került egyetemünkre.

Zsirai Miklós egyik főműve a nyelvrokonok történelmét, kultúráját bemutató klasszikus összefoglalás, a *Finnugor rokonságunk* (1937). Hajdú Péter mint Zsirai Miklós egykori tanítványa, szintén kötetbe foglalja a finnugor népek ismertetését az 1937 utáni időszak legfontosabb tudnivalóival *Finnugor népek és nyelvek* (1962), és *Uráli nyelvrokonaink* (1978) című műveiben. Ez utóbbi már a rokon népek irodalmát is tartalmazza Domokos Péter összeállítása alapján. A mű német nyelvű változata 1987-ben jelent meg. Azonban az eredeti 1937-es Zsirai-mű jelentősége akkora, hogy 1994-ben reprint kiadásban újra megjelent Zaicz Gábor utószavával.

Nem-nyelvészeti diszciplínák a finnugrisztikában

Hajdú Péter nyugalomba vonulásával 1992-től ismét új tanszékvezetője lett a finnugor tanszéknek Domokos Péter személyében. Domokos Péter a tanszéken kétféle irányzatot képvisel: egyfelől a komplex finnugrisztika különböző területeit, másfelől a tudománytörténetet. A tanszék tagjai főleg a nyelvészet kérdéseit kutatják és oktatják, de természetesen nem kizárólag azokat. Előzményei természetesen a mai kutatási területek mindegyikének vannak tanszékükön, s engedtessek meg nekem, hogy olykor hivatkozzam is rájuk.

Domokos Péter a komplex finnugrisztikának, különösen a finnugor népek irodalmának, mégpedig a szépirodalomnak bemutatására, a világirodalomban való elhelyezésére törekszik. Ilyen célúak mind monográfiái, mind részlettanulmányai, mind egyetemi tankönyvek idevonatkozó fejezetei.

A tanszék történetében a finnugor irodalmi előzmények közül elsősorban Szinyei József 1885-ben kiadott kis finn irodalomtörténetét kell kiemelni. Komoly ismereteket szerezhetünk Zsirai Miklós *Finnugor rokonságunk* c. művének az egyes finnugor népek irodalmára vonatkozó fejezeteiből. E mű ihlette az 1937 után megjelent hasonló jellegű munkákat, tankönyveket (ld. Domokos Péter áttekintését rokon népeink irodalmáról Hajdú–Domokos: *Uráli nyelvrokonaink* című tankönyvében; stb.). Jelentős rész tanulmányok is születtek a finnugor népek irodalmából. Ki kell emelni a finn irodalom bemutatásában Gombár Endre, az észt irodaloméban Bereczki Gábor, a szamojédokéban Simoncsics Péter munkásságát. A sok irodalmi alkotás közül nem tudom említetlenül hagyni a tanszék Budapesti Finnugor Értekezésének 8. füzeteként megjelent Juvan Sesztalov vogul költőt bemutató kötetet (1997), melyet a fiatal oktatógárda egyik tehetséges tagja, Nagy Katalin állított össze. A fordításirodalomban N. Sebestyén Irénnek és Bereczki Gábornak, Gombár Endrének vannak elvülhetetlen érdemei.

Amikor arról beszélünk, hogy Domokos Péter a nyelvészeti diszciplínák egyik nem csupán nyelvészeti ágát, a tudománytörténetet is előszeretettel műveli, érdemes itt szót ejteni az elődökről. Elsőül Zsirai Miklóstra hivatkozom, aki *Finnugor rokonságunk* című művének utolsó fejezetét a finnugrisztika művelőinek megismertetésére szentelte. Szinte lexikális szükszavúsággal, de lényeglátó bizonyossággal rajzolta meg tudományunknak az uralisztika (hiszen a szamojéd nyelvek kutatóit is megismertette!) híres és majdan híressé vált alakjait. De Zsiraival kapcsolatban nem hagyhatjuk említetlenül Sajnovicsról és Gyarmathiról írt kis monográfiáját (*A modern nyelvtudomány magyar úttörői* 1. Bp. Akadémiai K. 1952), mely e két tudós nyelvészeti módszerei megismertetésének szép példája.

Lakó György számára kiváló alkalom kínálkozott a finnugrisztika legnagyobb alakjainak tudománytörténeti méltatására, mikor A Múlt Magyar Tudósai sorozat megindult.

Lakó György művei ebben a sorozatban: *Sajnovics János* (1973), *Budenz József* (1980), *Szinnyei József* (1986). Domokos Péter a szerzője a *Barna Ferdinánd*, a *Kállay Ferenc* és (Paládi-Kovács Attila társszerzővel) a *Hunfalvy Pál* című kötetnek. A Múlt Magyar Tudósai sorozatban 1995-ben jelent meg a tanszék egykori finnugor szakos hallgatójának, Kiss Jenőnek *Zsirai Miklós* című értékes kismonográfiája.

Domokos Péter tudománytörténeti munkásságának fontos állomása volt a Finnugor Életrajzi Lexikon, mely megbízható lexikális adatokkal indítja el a szakma iránt érdeklődőket. Az átdolgozott kiadásra mielőbb szükség lenne! A tudománytörténet tekintetében fontos kiadványsorozat a tanszéken a Szij Enikő szerkesztésében megjelenő *Bibliotheca Regulyana* (I.: 1990.: II. 1994.)

Domokos Péter érdeme, hogy a finnugrisztika szempontjából fontos lépésként megvalósult immár (szinte csak napjainkban) az észti szak is. A tanszék tehát ismét terebélyesedik, növekednek a feladatok, így az oktatók száma is nő (bár némely esetben ez csak másodállást, mellékállást jelent). Azt ugyan sajnálattal kell tudomásul venni, hogy tantervi módosítások következtében a magyar szakosok számára szűkült a finnugor stúdiumok oktatása.

Végül rá szeretnék mutatni arra, hogy tanszékünk a komplex finnugrisztika fogalmát oly módon is megvalósítja, hogy a nyelvészet határterületeinek (történettudomány, néprajz, régészet, antropológia stb.) eredményeivel nemcsak külső előadók meghívásával, hanem a tanszék két fiatal oktatójának, Bereczki András történésznek és Klima László régésznek a munkássága útján is megismerteti a hallgatóságot.

A rokon nyelvek oktatása

A tanszék jelen történetének nyelvészeti feladatait a rokon nyelvek tanításának felvázolásával (ki-kitérve az előzményekre is) szemléltethetjük. Az obi-ugor nyelvek oktatásában ma mind a vogul, mind az osztyák nyelvet tanítja, e nyelvek beszélőihöz tanulmányutakat tesz, helyszíni nyelvi gyűjtéseket is végez Csepregi Márta. Részmunkaidőben a tanszék oktatója Sz. Bakró-Nagy Marianne, az obi-ugor nyelvek kutatója, aki már szakdolgozatát is a vogul homonimákról írta, doktori disszertációjának témája pedig a obi-ugor medveműnyelv. A volt finnugor szakos hallgatók közül A. Jászó Anna is az osztyák nyelvvvel foglalkozott, de csak rövid ideig oktatott tanszékünkön. Schmidt Éva folklór kutató, az obi-ugor nyelvek és népek specialistája szintén néhány évig (1984–1990) oktatott tanszékünkön.

Az obi-ugor nyelvek oktatásában utalnom kell az előzményekre is, legalább vázlatosan, hiszen Zsirai Miklós mindkét obi-ugor nyelvet tanította, osztyák nyelvből (igaz, csak könyvnyomatos) egyetemi jegyzetet is adott ki; Lakó Györgynek kötete jelent meg *Északi-manyisi nyelvtanulmányok* címmel. (Nyelvtudományi Értekezések 8. 1956.). Sz. Kispál Magdolna monográfiája *A vogul igenév mondattana* (1966) nélkülözhetetlen a vogul nyelvészeti kutatásokban. A tanszék egyetemi jegyzeteinek sorozatában Pápay József – Beke Ödön: *Északi osztyák szójegyzék* és Szilasi Mór: *Vogul szójegyzék* című jegyzetét Sz. Kispál Magdolna ill. F. Mészáros Henrietta gondozta, s Sz. Kispál Magdolna készített magyar és német szövegmutatót Pápay–Beke Északi osztyák szójegyzékéhez (1969).

A permi nyelvek mai tanszéki oktatói közül első helyen Szij Enikőt említem. Kandidátusi dolgozatát a votják rokonságnevekről írta. G. Nagy Emília rövidebb ideig szintén a permi nyelveket oktatta a tanszéken. Az előadók közül ki szeretném emelni Fokos Dávidot, aki – sajnos csak rövid ideig – votják nyelvi órákat tartott a tanszéken. M. Velenyák Zsófia

pedig fáradszatólan oktatója volt a permi nyelveknek. A volgai finnugor nyelvek közül a cseremisiz nyelv kutatói közül az elődökre szeretnék utalni: Beke Ödön életművéből a *Cseremisiz szótár* I. kötete posztumusz műként 1997-ben jelent meg. A szótár munkatársai közül emelem ki Bereczki Gábor nevét, aki hosszú időn át oktatta a cseremisiz nyelvet, s jelentette meg cseremisiz egyetemi jegyzeteket. Vele párhuzamosan Erdödi József és M. Velenyák Zsófia volt a cseremisiz nyelv oktatója, A mordvin nyelv oktatója volt a váratlanul, korán elhunyt Nagy József is. Pályája kezdetén megbízott előadóként Lakó György is tartott mordvin órákat; s rövid tanszéki oktatói munkájában Erdélyi István. Erdödi József mordvin jegyzetet is írt, melyben finnugor szakos diákként munkatársa volt Zaicz Gábor.

A finniségi nyelvek oktatásában a tanszéken a finn és észti nyelv oktatása mindig kiemelkedő szerepet kapott. A finn szak és az észti szak megalapítása óta pedig nagyobb létszámú oktatógárda látja el e szakok feladatait. A lektorokon kívül azonban a tanszék szinte valamennyi oktatója tanított finn nyelvet: Budenz József, Szinnyei József, Zsirai Miklós, Lavotha Ödön, Sz. Kispál Magdolna, F. Mészáros Henrietta, M. Velenyák Zsófia, s a mai oktatógárda: Gombár Endre, Csepregi Márta, Kubinyi Kata, Kirsi Rantala, Simon Valéria, valamint hosszabb-rövidebb ideig: Szabó Ágnes, Várady Eszter, Nagy Nóra, Venczel Katalin, Sirató Ildikó.

Egyetemi jegyzeteket is írtak finn nyelvből: Zsirai Miklós (könyvatos): *Finn nyelv* (a 40-es években), Lakó György – Sz. Kispál Magdolna: *Finn olvasmányok* (1960), Lakó György – Sz. Kispál Magdolna – Lavotha Ödön: *Finn szójegyzék* (1958), Lavotha Ödön: *Finn nyelvtan* (1958), Sz. Kispál Magdolna – Minne Noronen – F. Mészáros Henrietta: *Finn nyelv* (1964), Csepregi Márta: *A finn mint rokon nyelv* (1985). Egyetemi tankönyvek is készültek finn nyelvből: Budenz József *Rövid finn nyelvtan* (1873; 1880) című könyvét Szinnyei József átdolgozásában még hosszú évtizedekig használták. Ma pedig Karanko-Keresztes-Kniivilä: *Finn nyelvkönyvből* tanulnak a hallgatók (1. 1985; 2. 1990). Egy finn szótárra is utalni szeretnék, mégpedig Szinnyei József: *Finn-magyar szótárára* (1884), mely a Kalevala szövegén alapul, s máig nélkülözhetetlen forrása a régi finn szövegek olvasásának, fordításának.

Az észti nyelv oktatóinak felsorolását is a lektorokkal kezdjük: Bereczkiné Mai Kiisk (a hatvanas évek óta); Piret Korjus (1994–96) és Anu Kippasto (1996–) hivatalos észti lektoroként oktat észti nyelvet. Utóbbi a most használatos észti nyelvkönyv egyik szerzője (Anu Kippasto – Nagy Judit: *Észti nyelvkönyv*. Bíbor Kiadó, Miskolc 1995). Az elődök közül Lavotha Ödönt emelem ki, aki oktatott is észti nyelvet, s *Észti nyelv* címmel tankönyvet is írt (1960). Bereczki András az észti történelem kutatója, Janurik Tamás az észti nyelvről írt rövid összefoglalást (*Az észti nyelv alapjai*. Budapesti Finnugor Füzetek 5., 1997). Fehérvári Győző észti irodalmat, Bereczki Gábor balti-finn nyelvtörténetet tanít az észti szakosoknak.

A finnugor nyelvek sorában legvégül a lapp nyelv következik, melyet a tanszéken az 1950-es 1960-as évektől kezdve folyamatosan tanított Lakó György, s 1986-ban megjelent lapp kresztomátiája is. Az utóbbi években Nagy Emília és Kirsi Rantala hirdetett lapp kurzust.

Tanszékünket már nemcsak finnugor, hanem urálistikái tanszéknek is lehetne nevezni, hiszen a szamojéd nyelvek, valamint a szamojédisztika is beletartozik az oktatásba. Elsőül a magyarországi szamojédisztika nagytekintélyű tudósát, N. Sebestyén Irént kell kiemelnünk. Györke József megbízott előadóként már a negyvenes években tartott urálistikái tárgyú előadásokat a tanszéken. 1985 óta Hajdú Péter professzornak voltak szamojédiszti-

kai előadásai. Egyetemi tankönyve a *Chrestomathia Samoiedica* már korábban, 1968-ban megjelent. Hajdú Péter tanítványai közül a tanszéken oktatja a szamojéd lingvisztikát Janurik Tamás, korábban a szamojéd irodalmat, népköltészetet Simoncsics Péter. A szamojedológia kiváló kutatója tanszékünk egyik volt oktatója, Pusztay János.

Egyéb tudományterületek

A finnugor (uráli) nyelvrokonság kutatásában a távolabbi nyelvrokonság kérdése is felmerül. Budenz József felfogása az ural-altaji rokonság kérdésében közismert. Fokos Dávid ural-altaji nyelvrokonságról vallott nézetét komoly monográfiában írta meg. Tanszékünk oktatói közül Pusztay János az uráli-paleoszibériai nyelvek rokoni kapcsolatainak lehetőségével foglalkozott.

Végül a tanszék finnugor nyelvészettel foglalkozó kérdésének egy speciális ágára is hadd hívjam fel a figyelmet, az etimológiai kutatásokra. A nyelvrokonságot bizonyító szókészlet korszakalkotó műve Budenz József *Magyar–Ugor Szótára* (MUSZ), s ennek nyomán tanszékünk oktatói közül meg kell említeni Lakó Györgynek *A magyar szókészlet finnugor elemei* (MSzFE) főszerkesztőjének nevét, s valamennyi olyan tanszéki munkatársat, aki gyarapította az etimológiai irodalmat.

Könyvtárosok

A tanszéknek Zsirai Miklós kezdeményezésére komoly könyvtára van, melynek gondozását kezdetben az oktatók, elsősorban Sz. Kispál Magdolna végezte. Zsirai Miklós halála után hivatalos könyvtáros is tevékenykedett a tanszéken, eleinte csak a latin tanszékkel megosztva: Pálinkás István, Rimócziné Hamar Márta, Sebestyén Barta Éva, Bazsóné Bartos Éva (aki szakdolgozatát is finn mondattani tárgykörből írta). Dér Katalin a tanszék százéves jubileuma alkalmából finnugor tárgyú cikket is írt (*AnnUnivBp.* V. 209). Szij Enikő már teljes (osztatlan) könyvtáros volt a finnugor szak elvégzése után, őt Utasi Zita (1970-ben szerződéssel), őt pedig Heverdléné Laborc Júlia követte, aki jelenleg is könyvtárosa az évek során ugyancsak meggyarapodott könyvállománynak.

Szij Enikő moszkvai lektorsága után oktató lett, ma már tanszékünk docense, Utasi Zita pedig Kanadában végzi finnugor nyelvészeti kutatásait. H. Laborc Júlia a finnugor nyelvtudomány történetének kérdéseivel foglalkozó cikkeket írt, több finn fordítása is megjelent. Tevékeny részt vállal a tanszéken megjelenő kiadványok, sorozatok munkálataiból.

Megbízott, címzetes előadók, vendégtanárok

Tanszékünk történetében fontos szerepe van azoknak az oktatóknak, akik mint egyetemi magántanárok, vagy megbízott előadók kezdték itt oktató munkájukat, s csak ezután váltak a tanszék oktatóivá. Első helyen a címzetes egyetemi tanárokat emelem ki. N. Sebestyén Irén egyetemi magántanári habilitációja Zsirai Miklós professzorátusa alatt volt 1943-ban (*Fák és fás helyek nevei a finnugor nyelvekben*), de csak évekkel később, Lakó György javaslatára kapott címzetes egyetemi tanári címet. Oktatott a tanszéken Fokos Dávid is, aki

ugyanakkor kapta, ugyancsak Lakó György felterjesztése alapján a címzetes egyetemi tanári címet. Fokos Dávid ekkoriban tartotta világhírű előadásait az uráli, a finnugor összehasonlító nyelvészetből, valamint votják nyelveiből. Részesen volt a *Reguly-Szótár* munkálatainak is. Címzetes docens lett Bereczki Gábor felterjesztésére ifj. Kodolányi János, aki a finnugor néprajz tárgyköréből tartott órákat finnugor szakosoknak. Egyetemi magántanárként kezdett oktatni Zsirai Miklós tanszékvezetése alatt Györke József, aki szemináriumi óráin bevezette a hallgatókat az uráli nyelvészet rejtelseibe, pl. az uráli szóképzés ismereiteibe. A negyvenes években megbízott előadó volt Lakó György, az igényes szemináriumi órák előadója. Megbízott előadóként oktatta és oktatja ma is az észti nyelvet Bereczkiné Mai Kiisk, az észti irodalmat pedig Fehérvári Győző. Korompay Bertalan etnográfus a finn népköltészet, a Kalevala elismert kutatója ezekből a témákból tartott előadásokat. Megbízott előadó volt rövid ideig a permi nyelvek kutatója, Vászolyi Erik és a sajnos ma már nem élő szamojéd és osztják nyelvvel foglalkozó Erdélyi István, aki a *Reguly-Szótár* befejezését is vállalta volna.

A finnugor tanszéken az oktatók között külön ki kell emelni a finn lektorokat. Zsirai Miklós professzorsága alatt már lektorok is oktatták a finn nyelvet, először Lauri Kettunen professzor (1943–44), majd hivatalos lektori minőségben Viljo Tervonen és Santeri Ankeria. A háború után 1959-ben alkották meg a lektori intézményt, s így azóta van állandó finn lektor. Tanszékünkön Ingrid Schellbach, utána Minne Noronen, s az ő tragikus halála után (1963) Ulla Hauhia volt 15 évig a tanszék finn lektora. Miután Ulla Hauhia a budapesti Finn Nagykövetség kulturális titkára lett, a tanszékre új finn lektor került, Marketta Huitu majd Outi Karanko személyében. Állandó észti lektor: Piret Korjus, majd Anu Kippasto.

A finn szak bevezetése óta finn vendégprofesszorok is oktatnak tanszékünkön: időrendben Matti Vainio, Tuomo Lahdelma, Laila Lehtikainen, Juha Leskinen, Tapio Hokkanen. A legutóbbi időben pedig lehetőség nyílt oroszországi finnugor anyanyelvű vendégtanár fogadására: így oktatott moksa-mordvin nyelvet Alekszandr Feoktyiszto (1995–97) és komi nyelvet Nagyezsda Manova (1997–98).*

FORRÁSOK

AnnUnivBp.: *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis. Sectio Linguistica. Tom. 5. Red. I. Szathmári. Vorträge der Festtagung anlässlich des hundertjährigen Jubiläums der Begründung des Lehrstuhls für finnisch-ugrische Sprachwissenschaft an der Loránd-Eötvös-Universität. Budapest 1974. (LAKÓ GY., SZ. KISPÁL M., SZATHMÁRI I., BALÁZS J., SZIJ E., ERDŐDI J., BEREZKI G., MÉSZÁROS H., VELENYÁK ZS. közleményeivel.)*

ELTE Értesítők (Budapest, 1955-től)

Az ELTE BTK tanrendjei (Ordo Praelectionum)

Az Urálistikai Tanulmányok kötetei

Finnugor életrajzi lexikon (szerk.: DOMOKOS PÉTER) Tankönyvkiadó, Budapest 1990.

* Őszinte köszönettel tartozom Csepregi Márta adjunktusnak, aki a jubileumi ünnepségen felolvasta előadásomat, majd a kiadvány szerkesztésekor gondozta a szöveget s a nyomtatásban föl nem lelhető kiegészítésekkel látta el. Köszönet érte. A szerző.